

Folyamhajózásunk negyed évezrede

A magyar folyami hajózás első rendelete 1737. július 28-án jelent meg, s így ezt a dátumot kell a hazai folyamhajózásunk születésének elfogadnunk. Ugyanakkor azt is megállapíthatjuk, hogy ez a mesterség tulajdonképpen az államalapítással kezdődött. Pest már II. Endre korában nagy forgalmú kikötő volt, s itt találkoztak a Bécsbe gabonát, sőt, bort, s onnan iparcikkét szállító hajók. IV. Béla dunai hajókra árumegállítási jogot adott Pestnek, Esztergomnak, Komáromnak, és Pozsonynak. A törökök alatt sokat szenvedett a hajózás is, sőt magyar folyami hajózásról alig beszélhetünk. A törökök kiűzése után, a pozserováci béke (1718) a hajózás szabadságát biztosította.

Ettől kezdve a magyar folyami hajózásnak két fő iránya alakult ki. Az egyik a Tiszáról és a Marosról, a Dunán és a Szávn át az Adria felé, a másik Pesten, Győrön át Bécsbe vezetett. Ekkor a legjelentősebb szállítmányok a gabona, a só, és a dohány. Már az első hajózási rendelet is, de a második, amit Mária Terézia adott ki 1770-ben, előírta, hogy a hajókra be kellett vésni az építési évszámot és a terhelhetőséget. A szállítmányért mindig a hajómester volt a felelős, de a hajórakományért is, valamint az áru minőségéért. A fából készült hajók elől és hátul meredek csúcsban végződtek, és középen fedéllel ellátott térnek kellett lennie a személyzet és a kényesebb áru számára.

II. József rendkívül nagy szerepet szánt a hajózásnak, és a vállalkozói kedvet számtalan kedvezményrel növelte. Első hajózási társaságunk 1794-ben alakult. Ekkor építették meg a Duna és a Tisza közötti *Ferenc-szatornát*, és a Károlyvárosból az Adriához vezető ún. *Lujza-utat*, amely a magyar folyók és a tenger közötti összeköttetést biztosította. A személy- és áruszállítás ekkor még nem különült el, és vontatásra lovakat, vagy rabszolgákat alkalmaztak. A Pest-Bécs közötti út abban az időben 20-30 napig tartott.

A dunai gőzhajózást Széchenyi István nem kevés biztatására 1829-ben valósították meg, osztórák érdekeltiséggel. Önálló magyar gőzhajózásról csak 1859-től beszélhetünk, majd a következő években több kisvállalkozás alakult. Az *Első Magyar Gőzhajózási Társulat* születési éve: 1866. A jelentősebb fejlődés, a MÁV munkájának együttfejlesztésével csak Baross Gábor „vasminiszter” közlekedéspolitikájával együtt alakulhatott ki. A MÁV 1888-ban hajózási vállalatot alapított, és tevékenysége gyors ütemben fejlődött. Működési területe az Al-Duna volt, és hajói Belgrádig, Orsováig közlekedtek. A Tiszán Szegedig, illetve Szolnokig, a Beán Nagybecskerekig hajóztak, esetenként a Dunán átrakás nélkül Budapestig. Ezt a működést 1895-ben szüntették be.

A *Magyar Folyam- és Tengerhajózási Rt.-t* (MFTR) 1894-ben alapították menetrendszerinti áru fuvarozásra, de később kiterjedt a személyszállításra is tevékenységük. A kereskedelmi hajózási fejlesztésére nagyobb városokban hatalmas raktárakat építettek. Az első világháború végére az MFTR 21 nagy, 17 kisebb személyhajóval, 53 vontatógőzessel, 385 uszályllyal rendelkezett. A hajóknak mintegy fele 1921 után az új államokhoz került. Hajózási folyamunk hossza 1632 kilométerről 713-ra csökkent. Korlátozódott a személyforgalom és az áru fuvarozás is.

Szeged gazdaságában a hajózás a hajóépítéssel együtt az ősi foglalkozások között szerepelt. Most, alszik a Tisza! Kár! A halászat és vadászat foglalkozó emberek rendszerint rendelkeztek kisebb-nagyobb hajókkal is, vagy egyszerűbb vízi járművekkel, már a 13. századtól kezdődően. II. Endre 1222-ben Szegedet országos sótárrá tette, így

a szegedi hajózásnak ez adott nagyobb fejlődési ütemet. A török uralom alatt a hajózás itt is szünetelt, de a 18. század vége felé ismét fellendült a tiszai, a marosi hajózás. A következő évszázadban már a Maroson 500, a Tiszán legalább ezer hajó közlekedett, hogy a mezőgazdasági terményeket és a sőt hozzávalókat. De szállították a bort, a szárított halat, szappant, tarhonyát és több más korabeli ipari terméket is.

A szegedi nép nemcsak ügyes hajós, hanem okos hajóépítő is volt. Egyes feljegyzések szerint a hajóépítés tudománya a 18. században Szegedről terjedt el az egész korabeli országban. A nagyobb hajók, csak az Alsó-Tiszára és a Dunára, a kisebbek a Tiszára és a Marosra készültek. A szegedi bögös hajó (egy példány „lerongyolódva” látható a Várkertben) fogalomnak számított az egész korabeli hajózásban. Ezeket a legjobb superok (hajóépítők) építették a Tisza mindkét partján, egyik legjobb hajóépítőmester, Hajdú Mihály irányításával. A hajóépítők száma Szegeden a XIX. században elérte a 800-at. Építményeiket *Fényes Elek* így jellemzi: „Szépségénél és szilárdságánál fogva a tengeri hajóval vetekedhetik.” (1841). Egyik legnagyobb hajótulajdonosunk Zsótér János (1788–1861) volt, akiről azt tartja a fáma, hogy 99 hajóval rendelkezett, és többel azért nem, mert 100 hajója a királynak lehetett, s ha „lepipálja” a királyt, igen kedvezőtlenül kellett volna adóznia. A Széchenyi téren álló *Zsótér-ház* ő vette meg *Dercsenyi Pál* iparbártól, félkész állapotban, és fejezte be az építkezést. Dercsenyi itt szesz- és keményítőgyárat szándékozott létesíteni. Annyi biztos, hogy *Zsótér János* sok hajója volt, és Széchenyi törekvése, a gőzhajóra maga is fogékonyak bizonyult, de azért a gőzhajóval még hosszú éveken át versenyezni akart, a maga superjaival épített hajókkal. A superok nemcsak hajókat, hanem vízimalmokat is építettek, külön tudomány szerint, és ez a mesterség is Szegedről terjedt el az egész országban, a molnártudománnyal együtt. Még a századforduló Szegedjében 5 mester, mintegy 150 munkással épített hajót a Felső Tisza parton, bár már erősen jelentkeztek a vasúzmalmok építési igénye is, így ez az ősi mesterség (superok) jobbára csak javítással foglalkozott, és lassan a feledés homályába veszték a 20. század elején.

Ideje lenne felébredni a tiszai hajózást „Csipkerózsika”-álmából.

BÁTYAI JENŐ

IVAN SZANDÚRJEV: SZÉNAKASZÁLÁS

POLNER ZOLTÁN

Boszorkányok, varázslatok

Rontásban

Forgószél-homályban
mintha szél zuhogna,
valaki a csöndet
jéggel táncoltatja:
szita, szita, péntek,
szerelem-csüörtök,
löfejen esketett
boszorkányszemöldök.

Holdfényes éjszében
eleven halálom,
sohasem látsz többé
ezen a világon:
szita, szita, péntek,
szerelem-csüörtök,
arcomon sötétlő
boszorkányszemöldök.

Ráolvasó

Dobolj jegykendőre
rostán zuhogó bott!
Véres napsütésből
úzd ki boszorkányod!
Világ végén dobolsz,
dobold el hajnalra:
az én Virágomat
gonosz ne virrassa!
Fogja föl a rontást
villám-pöndölyébe:
fakadjon ki száján
sikoltó vére!
Arnyas szeme
nézett,
véres szeme
nézett:
Verje meg az isten,
aki megigézett!

Klubkönyvtár a telepen

Kezdjük a rázós felével, ha elhagyni úgyse tudjuk. Tízéves a klubkönyvtár Petőfitelepen, és többször nekiveselkedett már sülyedni, pedig soha nem akartak úszomendencét az emeletére rakni, mint az eredetileg uszodának tervezett sportcsarnoknak, és mázsás műszerekkel se terheltek, ahogy készülő klinikákkal ez természetszerűleg megeseik. Laza a talaj a víz partján, elnyelne minden épületet. Tudja is ezt az összes köműves, ezért rak a házak alá dupla vagy háromszoros alapozást, de újkori tervezőink mindig megelégednek róla. Irtozatosan sokba kerül ez nekünk.

Tíz év nem nagy idő, könnyű visszaidéznünk. Repedeztek a falak, papircsikokat ragasztgattak rá, hogy a mozgást figyelni lehessen. Nagysokára, húzavonák és porok közben valakinek az jutott az eszébe, hogy körül kéne ásni, mert itt nem egészen normális dolgok vannak. Az öreg állítólag emlékeznek rá, ezen a helyen valamikor iskola állott, de azt is le kellett bontani, mert annak is megrepedtek a falai. Körülásáskor derült ki, szétrohadt vízvezeték van alatta, és az áztatja. Kiszedték, de állítólag még most se nyugodott meg, a parkettán látszik, még most is mozog az épület. Hadd szolgáljon tanulságul ez is: a talajt se lehet leváltani, inkább igazodnunk kell hozzá.

A tíz esztendő annyira rövid, hogy még a ház neve se ment be a köztudatba. Tévelygő telefonok kérdeznak vissza igen sokszor: Micsoda? Klubpénztár? Közművelődési intézményrendszerünk legalsó foka, amikor a könyvtár és a hagyományos népművelés szorosan kapcsolódik egybe. Nemcsak egymás mellett áll, de kölcsönösen segíti is egymást. Természetes tehát, hogy együtt beszélgetünk most is Palotás Jánosné könyvtárossal és Tápai Lajos népművelővel.

Tíz év alatt összesen nyolc vezetője volt a pöttöm kis intézménynek. Fájdalmasan sok, noha mindegyikük néminemű sikerélménnyel távozhatott. A telep az telep, de vitt innen út a

főiskolára, az ifjúsági házba, a mi szerkesztőségünkbe is, és jónéhányan helyettesíteni jöttek ki addig, amíg a születési szabadság vagy a katonai szolgálat le nem telt.

Kezdjük a tartósan állandó dolgokkal. A könyvtárnak nyolcszáz beiratkozott olvasója van, és ha mindegyikük csak havonta egyszer fordul is meg benne — állagnak ennyit bátran vehetünk —, akkor tíz év alatt 96 ezer látogatót jelent. Szívós könyvtári munkával lehet csak ennyi embert — most csak az alaplétszámot számítsuk! — a könyv megbecsülésére, sőt szeretetere rászoktatni. A helyben dolgozók és az egész könyvtári hálózat munkáját dicsérni szebb adatot ne is keressünk.

A nyugdíjasok klubja is tíz éve működik, a nyári hónapokat leszámítva átlag negyven taggal. Szoroztunk, ez tizenházezer-hatszáz ajtónyitó-ajtócsukó embert jelent. Mivel a népművelés alapja a tartós ráhatás, a negyven klubtag munkáját is nagyra kell értékelnünk.

A szomszédban van az iskola, természetes, hogy igen sok a gyerekeknek szánt rendezvény. A belyeggyűjtők is tizedik évüket ünneplik, eddig itt napköziztek a diákok — de a sajnálatos népességszökkenés következtében a jövő tanévtől már elférnek az iskolában is —, angol nyelvtanfolyam is van, eddig kilencszer rendeztek olvasótábor nyaranként, népesek voltak a Téli zsák — teli zsák című szünidei napok, a közönséges gyerekfoglalkozások, és visszaidéznem is nehéz, mennyi még. Panasz azonban a népművelésnek, hogy a gyerekek és a nyugdíjasok közötti korosztályokkal, leginkább a családok fölöttékel nem tud mit kezdeni, mert azok házat építenek, családdal bajlódnak, és sokadik másodálásuk után futva pénzért szaladgálnak. Petőfitelepen tavaly megtört a jég. A nyugdíjasok biztatták a negyven körüli fiatal-lányokat, hogy járjanak ide, így alakult meg a házasklubja. Azok jönnek, akik túl vannak a házépítés minden gondján, gyerekeik is a maguk szárnyán próbálgatják már az életet. Anyagilag is megállapodtak, ennél fogva benevezhetnek nagyobb kirándulásokba is. Kéthetenként jönnek, orvosi és földrajzi előadásokat hallgattak eddig, sportversenyeket tartottak, vetélkedtek, bálaztak, zenés rendezvényeket tartottak, és zárszerűen szalonát sütöttek a Göndör soron. Ötven tagja van ennek a klubnak is! Hatalmas szó! Talán tovább is működik majd.

Csemegézzünk még a programok között. Idén ide költözött ki a városból az aerobics-tanfolyam. Kicsike a ház, de még mindig több hely jutott neki, mint a benti központban. Volt asszonytorna is néhány évvel ezelőtt, és természetesen tornázó asszonyok is voltak szép számmal, de időközben elkallódtak valahogy. Ennyi vezető között az asszonyok is elveszhetnek. Íróolvasó-találkozók is vannak, és azok is sikeresek, illetve olya-

nok, amilyenek ezek a rendezvények lenni szoktak: irón és a beszélgetőtársán múlik. Kerbarátkor is működött egy időben, de kideríthetetlen okok miatt az is elmúlt, akár az előbb említett asszonytorna. Szerveztek ifjúsági klubot is egy időben, de ide leginkább azok jöttek, akiket sehol máshol a városban nem viseltek el. Megszűnt az is.

Egyre többen tartják ebben a kis házban lakodalmukat. Teher ugyan, mert pénteken már elkezdene rendezkedni, és hétfőn délelőtt fejezik be, de rá van utalva a népművelés erre a pénzre is, és a lakodalmazók is rá vannak szorulva a helyre. Újabban eljegyzési lakomákat is tartanak. Változatlanul nagy érdeklődés kíséri kiállításait. Nem elsősorban a népes nyitásokra gondolunk — az többnyire olyan, mint máshol —, de az itt megfordulóknak alkalmuk van alaposan megnézni mindent akkor is, ha madarászok képeit látják, akvarelleket szemlélhetnek, vagy fényképiállítást kinnálunk nekik.

A jövőre vonatkozó tervek is szóba jöttek természetesen. Bár szép csokrot lehet kötni tíz esztendő munkájából, mégis hátrányos helyzetűnek érzik magukat. Olyan valamit szeretnének például, amit ma lehet megtanulni, de a távoli holnapoknak is sokat jelentene. Behozott egyszer egy telepi ember egy számítógépet, annyi gyerek vette körül azonnal, erőszakkal kellett véget szakítani az alkalmi találkozóknak. Jó lenne hivatalosan működő számítógépszakkör, de úgy vannak vele, mint az egyszeri falu püspöklátogatáskor a harangszóval volt: nincsen számítógépük. Nagy örömmel fogadnák, ha egyre szaporodó üzemi számítógéppontjaik közül valamelyik vállalna alkalmi kitélepüléseket. Érdeklődőben biztosan nem lenne hiány. Azt még sejtteni se lehet, mennyi változást hozhat egyetlen számítógép az egész telep gondolkodásának megváltoztatásában. Föltehetően sokan lennének, akik egészen másként terveznék meg akár saját életüket is.

Zuhog a meleg a kánikulában a kicsike házra. Valamikor nyárfasor adott neki árnyékot, és a fák csodával határos módon az építkezést is túléltek. Nálunk az szokott történni, ha elindul a ceruza a vonalzó mellett tervezéskor, minden fát kidönt. Egyszer azonban panaszra ment a szomszéd, hogy rongálja a házát a nyárfa, főleg a gyökere, de az is megesik, hogy viharban az ágai is letörnek. Kijötték a favágók, és az egész sort kivágták, de semmit nem ültettek a helyükbe. Azóta nincsen panasz. Nyaranként, sajnos, csak asztalonak lehetne berendezni a klubkönyvtárat. Majdnem olyan forró, mint a panel. Jó lenne a tíz év munkájának jutalmául öszre megint odaültetni valamit, mint ahogy jó lett volna nevet is adni a klubkönyvtárnak. Kényszerűségéből csak petőfitelepinek mondja magát, de zavaró, hogy Petőfi nevét viseli a vasutasok művelődési háza is, meg a dorozsmai is.

HORVÁTH DEZSŐ